

ÜLKEMİZDE SİGORTA SÖZLEŞMELERİNİN YORUMU SORUNU

Çağlar ÖZEL (*)

GİRİŞ

İsa'nın doğumundan yüzyıllarca önce, günümüz anlamında sigortacılık olmasa bile, riziko paylaşımının münferit şekillerinin Hammurabi Yasaları'nda yer aldığı görülmektedir. Günümüze yakın anlamda sigortacılık ise 14. yy. da İtalyan şehirlerinde ortaya çıkmıştır(1). Günümüzde, ileri teknoloji ülkelerinin hızlı ekonomik yaşamlarının vazgeçilmez ve büyük bir endüstri dalını oluşturan sigortacılık, sürekli ilerleme kaydetmektedir.

Ülkemizde ise, sigortacılık Osmanlı döneminde islamiyetin etkisiyle ve ticaretin, toplumsal sebepler dolayısıyla içe kapalı olması nedeniyle 19. yy. da ortaya çıkmış ve ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra gelişmeye ve ilerlemeye başlayabilmiştir(2).

Bugün toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir unsuru haline gelen sigorta sözleşmesi, tam kapsamlı olmasa bile "prim denen bir ücret karşılığında rizikonun, yani bir zarar veya insan hayatındaki bir hadisenin gerçekleşmesi halinde kararlaştırılan parayı ödemeyi öngören akittir"(3), diye kısaca tanımlanabilir.

Sigorta sözleşmeleri iki taraflı (contract snallagmatique parfait) akitlerdendir. Bir taraf prim borcunu ödemekle, diğer tarafta sigortalının üstündeki tehlikeyi sigorta süresince üstlenmekle yükümlüdür(4). Ancak genellikle, sigortacı, sigortalanan şey veya sigortalı hakkında ona en yakın olabilecek kişiden -sigortalıdan- aldığı bilgilere güvenmek zorunda olduğundan sigorta sözleşmeleri özellik taşır. Bu açıdan sigorta sözleşmeleri, "sigorta genel şartları" adı verilen ve tek taraflı irade ile oluşturulup her sigortalıya aynı şekilde uygulanan kısmı da içermektedir.

Bu aşamada sigorta sözleşmelerini oluşturan genel ve özel şartların yorumu sorunu ortaya çıkmaktadır. Sözleşmelerin yorumlanmasının genel prensiplere göre ve sigorta sözleşmesinin gözönünde tutulmasıyla bazı yorum türleri ortaya çıkmıştır. Günümüzde de önem taşıyan bu konu, batıdaki çözüm önerileri, izlenen yollar ve ülkemizdeki durum ve gelişmeler konusundaki gelişmeler bundan sonraki bölümlerde incelenmeye çalışılacaktır.

I- GENEL P R E N S İ P

A- SÖZLEŞMELERİN YORUMU

1- Yorum Kavramı

İrade beyanlarının gerçek anlamlarının hakim tarafından araştırılarak saptanması işlemine "yorum" denir(5). Aşağı yukarı her irade beyanı yorumlanmaya muhtaçtır. Özellikle, bizzat kullanılan dilin, düşünceleri anlatmaya yetersiz olması nedeniyle irade beyanları değişik anlamlara gelebilmektedir. Ayrıca iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde yanların aynı kelimeye değişik anlam vermeleri olasılığı da mevcuttur(6). Böyle bir durumda, iradeyi açıklamak (beyan etmek) için kullanılan söz, deyim, ve işaretler, açık olmadığı, birden çok anlama geldiği, yanlar arasında şüphe ve duraksamalara yolaçıp anlaşmazlıklara neden olduğu zaman, hakim gerçek irade beyanlarını saptamak amacıyla yoruma başvurur(7).

2- Hukuki İşlemlerin Yorumu

İrade beyanlarının yorumu konusunda bulunan tek genel hüküm Borçlar Kanununun 18. maddesidir. Gerçekten bu maddede "Bir akdin şekil ve şartlarını tayinde iki tarafın gerek sehven, gerek akitteki hakiki maksatlarını gizlemek için kullandıkları tabirlere bakılmayarak, onların hakiki ve müşterek maksatlarını aramak lazımdır." denilmektedir. Bu genel hüküm yalnızca sözleşmelerde değil, diğer bütün hukuki işlemlerde de uygulanır(8). Bu yüzden bu işlemlerin tek yanlı ya da iki yanlı olmasının veya Borçlar Kanunununda ya da Medeni Kanunda düzenlenmesinin bir önemi yoktur(9).

3- Sözleşmelerin Yorumu

Yorum yapılırken herşeyden önce, mantık ve gramer kuralları ön plana çıkmalıdır. Ancak her zaman tarafların beyanları gramer kurallarına göre yeterince açık olarak yorumlanamaz. Taraflar kullandıkları ifadeleri farklı anlamlarda ya da bir deyimli yanlış kullanmış olabilirler. Sözleşme metninde ortaya çıkabilecek bu gibi çelişkilerin giderilmesi "yorum yöntemleri" çerçevesinde münferit olaylarda hakim tarafından yapılan yorum yoluyla olacaktır. Bu yüzden sözleşmeler yorumlanırken şu noktalar gözönünde tutulmalıdır(10):

a) Sözleşme bütün olarak yorumlanmalıdır. Herhangi bir kayıt, sözleşmenin tümüyle bağlantılı olarak değerlendirilmelidir.

b) Yorum sonucu duraksama sözkonusu olduğunda, sözleşmeyi geçerli kılacak yorum tercih edilmelidir.

c) Sözleşmede bulunan açık olmayan söz ya da deyimler, bunları kaleme alanın aleyhine yorumlanmalıdır. Bu kural özellikle sigorta sözleşmeleri gibi iltihaki sözleşmelerde önem taşımaktadır.

II- SİGORTA SÖZLEŞMELERİNİN YORUMU

A- GENEL OLARAK

Sigorta sözleşmesinde genellikle bir basılı kısım ve bir de basılı olmayan el ya da yazı makinası ile doldurulan kısım olmak üzere iki bölüm vardır. Bunlardan basılı olan kısma genel şartlar, basılı olmayan ve tarafların anlaşmalarına göre doldurulan kısma da özel şartlar denir (TTK. m. 966). Gerek genel şartların gerekse özel şartların yorumlanmasında, sözleşmelerin yorumlanmasındaki genel ilkeler doğrultusunda, tarafların gerçek iradelerinin saptanması sözkonusu olacaktır(11).

Hakim sözleşmeyi yorumlarken, sözleşmenin hukuki niteliğini, ne gibi ekonomik koşullar altında yapıldığını, sözleşme ile ne gibi sonuçlara varılmak istendiğini belirlemek durumundadır. Genel ilkeler doğrultusunda belirsiz olan durumlarda, duraksama halinde sigortalı lehine yorum tercih edilmelidir. Ancak doğaldır ki böyle bir durumda dahi, mantıksız çözümlere neden olacak yorumlardan

kaçınılmalıdır. Ayrıca diğer bir önemli nokta da genel şartlar ile özel şartlar arasında ihtilaf sözkonusu olması durumudur. Bu durumda da özel şartların uygulanması gerektiği öğretide tartışmalı olmakla beraber baskın olan görüştür(12).

B- BATTI'DA DURUM

Batılı ülkelerde yaşamın bir parçası olarak yerleşmiş bulunan sigorta işlemleri, sigorta sözleşmelerinin yorumu konusunda da değişik yolların benimsenmesi önerilerinin doğmasına yol açmıştır. Bu önerilerin yer aldığı eleştiriler şöyle sıralanabilir(13):

a) Dil: Kullanılan dil, bazı terim ve ifadeler, konunun uzmanlarınca anlaşılabilir nitelikte tekniktir. Bunların sigortalılar için de anlaşılabilir nitelikte olması gerekmektedir. Ayrıca bazı hususlar uzmanlar arasında da ihtilafa yol açabilecek niteliktedir.

b) Metin: Poliçelerin arkalarına basılan genel şartlar çok küçük puntolarla ve gayet uzun yazılmaktadır. Bu işin uzmanı olmayan sigortalının okuyamayacağı ve gerçekleşmesi çok zor olasılıklara dayanan bu yazılarla kafasının karışması mümkündür. Bu yüzden metnin özlü şekilde yazılması gerekmektedir.

İleri sürülen bu eleştirilere dayanılarak yapılacak yorumda da bazı kurallara uyulması gerektiği savunulmaktadır(14). Bunlar:

aa) Yorumu yapılan metin, yasa metni gibi objektif kıstaslara dayanılarak değerlendirilmeli, yorumlanmalı ve uygulanmalıdır. Ancak bunu yaparken uygulanacak objektif kıstasın, neye göre objektif sayılması gerekeceği konusu tartışmalıdır.

bb) Yapılan yorumla, tarafların ortak iradelerinin uygulanmada önem kazanması sağlanmalıdır. Burada da özellikle ekonomik amaçların gözönünde tutulması gerektiği ileri sürülmektedir.

Yukarıdaki kurallara uygun olarak yapılan yorum sonucunda, ekonomik açıdan güçlü olan, bilgili ve deneyimli hukukçu kadrosuna sahip olan sigorta şirketinin bu durumu da gözönünde bulundurulmalıdır. Şöyle ki; sigortacı açık bir

şekilde belirtilenlerden farklı ve üstün bir talepte bulunamaz. Ayrıca, sigortalının sözleşmeyi okuyup anlayabileceği oranda sorumlu tutulması kabul edilmelidir.

cc) Diğer bir yorum tarzı da iyiniyet ve güven esaslarına dayanılarak yapılan yorum şeklindedir. Bu durumda sigorta poliçesini imzalayan kişinin, normal yaşam koşulları çerçevesinde imzaladığı belgeyi okuduğu ve incelediği kabul edilmelidir. Ancak, bir hukukçu tarafından bile açık ve net kabul edilmeyen hususlar, sigortacı aleyhine yorumlanmalıdır.

Batı'da yapılan bu eleştirilerin ve çözüm önerilerinin yanısıra, sigortalıları aydınlatacak ve anlaşmanlık yapacak merkezlerin kurulması da öneriler arasındadır(15).

C- ÜLKEMİZDE DURUM

Sigorta sözleşmesi, TTK'da düzenlenmiştir. Ülkemizdeki esasal koşullar çerçevesinde, karşılıklı irade beyanlarının oluşması ile sigorta sözleşmesi meydana gelir. Sigortacının ilgili bakanlıktan ruhsat almış olması yasal zorunluluktur (TTK.m.1267)(16).

Ülkemizde sigorta genel şartları, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından düzenlenmektedir. Sigorta şirketlerini denetlemeye yönelik bu durum dolayısıyla, batıda kabul edilen ve özel şartların, genel şartlara göre öncelik taşıyacağı fikri, ülkemiz açısından ancak genel şartların tarafların karşılıklı iradelerine bırakılan kısımları ile sınırlı olması gerektiği öğretilmektedir(17). Bu görüş sahibine göre ülkemizde sigorta sözleşmeleri ile ilgili olarak mahkemelere intikal eden ihtilaflar şu beş nedene dayanmaktadır:

a) Güvencenin konusu ve kapsamı ile ilgili ve güvence dışı bırakılan hususlar,

b) Sigortalı malın bulunduğu yer ve bu yerin değişmesi ile ilgili hususlar,

c) Sözleşmenin oluşması sırasındaki bildirim yükümlülükleri konusunda çıkan anlaşmazlıklar,

d) Sözleşmenin düzenlenmesinden sonraki aşamada

yapılması gereken bildirimlerin yapılmamasından doğan anlaşmazlıklar,

e) Sigortalı malın mülkiyetinde oluşan değişikliklerin bildirilmemesi ile ilgili hususlar.

Sigorta sözleşmelerinin genel şartları hakkında öğretilerde yapılan eleştiriler(18), dil, kullanılan punto, cümlelerin uzunluğu düzenlenen metinler konusunda olmaktadır(19).

D- SİGORTA SÖZLEŞMELERİNİN YORUMUNDA HAKİM OLAN PRENSİPLER

Öğretilerde savunulan görüşe göre, sigorta genel şartlarının oluşumunda tarafların karşı karşıya gelip anlaşmaları sözkonusu olmadığından, yasakoyucunun sigortalının korunması için harekete geçtiği gözönünde bulundurularak yorum yapılmalıdır(20). Bu yüzden şu prensiplere uygun davranılması gerektiği ileri sürülmektedir;

a) Kötü niyeti belirlenen sigortalının korunması yoluna gidilmemelidir.

b) Yeterince anlaşılabilir şartların aynen uygulanması gerekmektedir. Sigortalıdan bu şartları normal koşullar çerçevesinde anlayabilmesi beklenmelidir.

c) Sigortacının sorumluluk sınırlarının açıkça ve kesinlikle belirlendiği durumlarda, bu sınırları aşan olayların meydana gelmesi halinde sigortacının sorumluluğu yoluna gidilmemelidir.

d) Yeterince açık ve aydın olmayan genel şartların hükümleri sigortalı lehine yorumlanmalıdır.

e) Duraksama sözkonusu olduğunda sigortalı lehine yorum tercih edilmelidir.

f) Üzerinde anlaşılmayan metinlerin yazılmamış sayılması kabul edilmelidir.

g) Metinde kullanılan terimler değerlendirilirken, halk arasındaki genel anlayış ve özellikle bu tür sigorta sözleşmesine taraf olan kişilerin anlayışları kıstas olarak alınmalıdır.

h) Ülkenin farklı yerlerinde farklı anlama gelebilen terimlerin değerlendirilmesinde, sigortalının bulunduğu yerdeki anlayış gözönünde tutulmalıdır.

S O N U Ç

Sigorta sözleşmelerinin yorumu sorunu, sözleşmenin doğması için, karşılıklı irade açıklamalarının uyuşmasının yeterli olmasına karşın, bu tür sözleşmelerin "genel şartlar" denilen ve tek taraflı irade ile hazırlanan bölümü de içermesi nedeniyle, ayrı bir özellik arz etmektedir. Bu yüzden, sözleşmelerin hakim müdahalesi sonucunda yorumlanması kuralları, genel şartların yorumlanması açısından fark yaratmaktadır. Sigorta genel şartlarının hazırlanmasında uyulması gereken noktalar öğretide, çeşitli yönlerden değerlendirilmiş ve bazı çözüm önerileri getirilmiştir. Bunların başlıcaları arasında kullanılan dilin anlaşılabilir ve duraksamaya yer vermeyecek biçimde olması, baskının kolayca okunabilir puntolar yoluyla yapılması ve gereksiz uzatmalara gidilmemesi, metin düzenlenmesinde, halkın bilgi düzeyi de dikkate alınarak, önemli kısımların iyice anlaşılabilir hale getirilmesi sağlanmalıdır. Bunların yanısıra duraksamalara yol açacak terimlere yer verilmemesi, böyle bir durumda sigortalı lehine yorum yapılması kuralının benimsenmesi gerektiği savunulmaktadır.

Ülkemiz açısından hayli önem taşıyan sigortacılık, sigorta sözleşmelerinin düzenlenmesinde ve yorumunda karşılaşılan bu gibi sorunların çözüme kavuşturulması sayesinde, daha sağlıklı ve sağlam temellerde gelişimi sağlanabilecektir.

NOTLAR

- (*) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi
- (1) ARSEVEN, Haydar, **Sigorta Hukuku**, İstanbul, sh.8.
- (2) ARSEVEN, **Sigorta**, sh.12 vd.
- (3) ARSEVEN, **Sigorta**, sh.15.
- (4) ARSEVEN, **Sigorta**, sh.15 vd.
- (5) TINÇOMAÇ, Kenan, **Borçlar Hukuku, Genel Hükümler**, İstanbul 1984, sh.2; EREN, Fikret, **Borçlar Hukuku**, Ankara 1986, sh.172.
- (6) TINÇOMAÇ, **a.g.e.**, sh.2.
- (7) EREN, **a.g.e.**, sh.173.
- (8) TINÇOMAÇ, **a.g.e.**, sh.2.
- (9) TINÇOMAÇ, **a.g.e.**, sh.2.
- (10) EREN, **a.g.e.**, sh.151.
- (11) ATABEK, Reşat, **Sigorta Hukuku**, İstanbul 1950, sh.31.
- (12) ATABEK, **a.g.e.**, sh.31.
- (13) ATABEK, Reşat, **Sigorta Hukuku Dergisi**, C.1, S.2 Ağustos 1982, sh.126.
- (14) ATABEK, **S.H.D.**, sh.127.
- (15) ATABEK, **S.H.D.**, sh.130-131.
- (16) ATABEK, **S.H.D.**, sh.131.
- (17) ATABEK, **S.H.D.**, sh.132.
- (18) ATABEK, **S.H.D.**, sh.134.
- (19) Ekz. yuk. sh.5.
- (20) ATABEK, **S.H.D.**, sh.139.